

ПАРАСЮК В. М.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права та процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ГРАБАР Н. М.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права та процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

БАЛІЦЬКА О. Ю.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права та процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 347.157

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНІХ ТА МАЛОЛІТНІХ ОСІБ

Висвітлюється питання, пов'язане із захистом цивільних прав та інтересів неповнолітніх та малолітніх осіб. З'ясовано, що проблема захисту цивільних прав та інтересів неповнолітніх та малолітніх осіб визначається тим, що для сучасної цивілістики необхідним є дослідження форм і способів цивільно-правового захисту майнових прав та інтересів фізичних осіб, вироблення концепцій та практичних рекомендацій удосконалення роботи органів, на яких державою покладений відповідний обов'язок.

Ключові слова: захист, інтереси, неповнолітні, малолітні, особи, способи, форма.

Освещается вопрос, связанный с защитой гражданских прав и интересов несовершеннолетних и малолетних лиц. Выяснено, что проблема защиты гражданских прав и интересов несовершеннолетних и малолетних лиц определяется тем, что для современной цивилистики необходимым является исследование форм и способов гражданско-правовой защиты имущественных прав и интересов физических лиц, выработка концепций и практических рекомендаций совершенствования работы органов, на которых государством возложена соответствующая обязанность.

Ключевые слова: защита, интересы, несовершеннолетние, малолетние, лица, способы, форма.

Addresses the issue associated with protection of civil rights and interests of children and young persons. It was Found that one of problems of protection of civil rights and interests of minors and of minors is determined by fact that modern civil law is necessary to study forms and methods of civil law protection of property rights and interests of individuals, development of concepts and practical recommendations for improving the work of authorities on which government imposed a corresponding obligation.

Key words: protection, interest, juvenile, young, person, ways, form.

Вступ. Із проголошенням незалежності Україна стала на шлях розвитку правової і соціальної державності. Головним завданням і обов'язком будь-якої сучасної цивілізованої держави є забезпечення реалізації суб'єктивних прав кожної особи. Цілком зрозуміло, що запорукою розвитку цивільно-правових відносин та однією з гарантій непорушності прав і свобод їх учасників є правовий захист.

На сучасному етапі правового розвитку особливо важливою є проблема забезпечення захисту цивільних прав та інтересів таких категорій суб'єктів суспільних відносин, як неповнолітні та малолітні особи. Актуальність цієї проблеми у більшій мірі зумовлена тим, що неповнолітні та малолітні особи з огляду на певні властивості їх правосуб'єктності відносяться до найбільш вразливих категорій населення.

В умовах розвитку сучасної цивілістики та удосконалення цивільного законодавства правове регулювання захисту прав та інтересів неповнолітніх та малолітніх осіб перебуває у процесі становлення та розвитку. Цивільний кодекс України 2004 року істотно розширює можливості неповнолітніх осіб щодо активного включення їх у сферу цивільного обороту шляхом надання їм повної дієздатності, а також щодо способів захисту порушених майнових прав. Однак задля досягнення високих правових стандартів і стабільного демократичного розвитку соціальної і правової держави важливою є орієнтація на міжнародні стандарти у галузі охорони прав особи та приєднання до важливих міжнародних нормативно-правових актів.

Ми погоджуємось із думкою М.К. Галянтича про те, що охорона без захисту самостійно існувати не може, а захист виявляється тільки в момент порушення встановленого режиму охорони прав і законних інтересів громадян [1, с. 424].

Отож доцільність наукової розробки проблем захисту цивільних прав та інтересів неповнолітніх та малолітніх осіб визначається тим, що для сучасної цивілістики необхідним є дослідження форм і способів цивільно-правового захисту майнових прав та інтересів фізичних осіб, вироблення концепцій та практичних рекомендацій удосконалення законодавства, яке регулює суспільні відносини, що виникають у цій сфері.

Теоретична основа дослідження викладена у працях таких знаних вітчизняних та зарубіжних учених, як: В.Д. Андрійцьо, М.К. Галянтич, Л.М. Горбунова, С.В. Богачов, С.В. Клименко, С.П. Коталейчук, Т.М. Підлубна, О.Ф. Скакун, В.П. Грібанов, Я.М. Шевченко, З.В. Ромовська, О.В. Дзера та інші.

Постановка завдання. Метою статті є науковий аналіз правового становища малолітніх і неповнолітніх осіб у відносинах із захисту цивільних прав та інтересів за цивільним законодавством України.

Результати дослідження. Під поняттям цивільно-правового захисту слід розуміти передбачені законом вид і міру можливого або обов'язкового впливу на суспільні відносини, які зазнали протиправного впливу, з метою поновлення порушеного, невизнаного чи оспореного права [2, с. 356].

У тлумачних словниках термін «захист» розкривається, зокрема, як: активна протидія негативному впливу; те, що слугує обороною або рятує від чогось неприємного, небезпечного; охорона, заступництво, підтримка [3].

Дослідивши юридичну природу захисту, Т.М. Підлубна виділяє такі її особливості:

- правозастосовча діяльність – здійснюється компетентним органом чи уповноваженою особою самостійно;
- механізм реалізації діяльності гарантується державою;
- мета діяльності – відновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного права або інтересу;
- підставою застосування захисту прав та інтересів є їх порушення, невизнання чи оспорювання;
- обов'язкова наявність суб'єкта – особи, суб'єктивне право або інтерес якої порушено, невизнано чи оспорюється;
- захист цивільних прав та інтересів містить диспозитивний характер [4, с. 14].

Цивільне законодавство забезпечує захист цих прав за допомогою засобів та способів захисту на підставі загальних засад, які включають: неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя; неприпустимість позбавлення права власності на житло, крім випадків, встановлених Конституцією та законами України; свободи договору; судового та адміністративного захисту цивільного права та інтересу; справедливості, добросовісності та розумності [5].

В юридичній літературі розрізняють форми, способи та засоби захисту цивільних прав. Відповідно до чинного цивільного законодавства існують такі форми захисту цивільних прав: юрисдикційна та неюрисдикційна.

За загальним правилом юрисдикційна форма захисту цивільних прав та інтересів – це діяльність уповноважених державою органів – суду, Президента України, органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та нотаріусів, спрямована на захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав та інтересів [6, с. 282].

Відповідно до Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина 1 статті 55), і юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (частина 2 статті 124).

Відповідно до частини 1 статті 18 СК України кожен учасник сімейних відносин, який досяг чотирнадцяти років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу. Сестра, брат, мачуха, вітччимають право звернутися за захистом прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх непрацездатних братів, сестер, пасинка, падчерики до органу опіки та піклування або до суду без спеціальних на те повноважень (стаття 262 СК України). За захистом прав та інтересів малолітніх осіб у судовому порядку звертаються їхні батьки (усиновлювачі), опікун, прокурор, орган опіки та піклування.

Важливу роль в адміністративному захисті особистих немайнових та майнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб відіграють органи опіки та піклування. На підставі аналізу чинного сімейного законодавства України можна виділити такі форми участі органів опіки та піклування в захисті особистих та майнових прав дітей:

- а) самостійне прийняття рішень у межах своєї компетенції, включаючи згоду (дозвіл) на які-небудь дії;
- б) направлення відповідних вимог до суду в порядку позовного провадження;
- в) участь у судовому розгляді [7, с. 21].

Незважаючи на певну обмежену компетенцію органів опіки та піклування у розгляді спорів щодо дітей, законодавство не містить жодних обмежень для можливості безпосереднього звернення дитини до органів опіки та піклування за захистом будь-яких своїх прав. Судова практика давно визнала участь органів опіки і піклування неодмінною умовою правильного розгляду питань щодо судового розгляду справ, в яких зачіпаються інтереси неповнолітніх. Часто відсутність представника органу опіки і піклування є підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції.

До адміністративної форми захисту цивільних прав та інтересів належить і захист прокурором. Аналіз чинного законодавства та процесуальної практики свідчить про те, що прокурор є особливим представником у справах щодо захисту порушених прав, свобод та інтересів неповнолітніх осіб, особливо у сфері неналежного виховання дітей, захисту їх життя, здоров'я, честі і гідності, недоторканності та безпеки. Так, безнаглядність за дітьми з боку їх батьків дає право прокурору поставити питання про відібрання неповнолітніх дітей з поміщеннями їх до шкіл-інтернатів з притягненням батьків до кримінальної відповідальності.

Слушно підтверджується З.В. Ромовською єдність і взаємозв'язок усіх способів захисту, яка зазначає, що відібрання дитини за рішенням органу опіки та піклування чи прокурора – це тимчасовий засіб захисту прав дитини. Тривалим засобом захисту прав дитини буде рішення суду [8, с. 261].

Дедалі більшого значення набуває не юрисдикційна форма захисту, до якої приймають відповідні дії громадян і організацій по захисту цивільних прав та інтересів, які охороняються законом, котрі здійснюються ними самостійно, тобто без звертання за допомогою до державних чи компетентних органів [9, с. 35].

Відповідно до ч. 5 ст. 55 Конституції України учасники правовідносин мають можливість будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [10]. Задля розвитку цього конституційного принципу виникло положення ст. 19 Цивільного кодексу України про самозахист цивільних прав.

О.І. Антонюк у своїх працях зазначає, що заходи, спрямовані на самозахист, мають відповідати загальним критеріям правомірності, а саме:

- 1) не повинні бути заборонені законом та суперечити моральним засадам суспільства;
- 2) повинні відповідати змісту права (інтересу), яке порушено чи щодо якого існує реальна загроза порушення; характеру дій, завдяки яким воно порушено чи створена реальна загроза порушення; наслідкам порушення, які настали або реально могли настати [11, с. 116].

Зокрема неповнолітня особа може захищати свої права в порядку самозахисту. Законними представниками малолітніх та неповнолітніх осіб є батьки (усиновлювачі) [5]. В ч. 1 ст. 154 Сімейного кодексу України (далі СК) визначається, що батьки мають право на самозахист своєї дитини, неповнолітніх дочки та сина [12]. Однак досить важко уявити собі ситуацію, яким чином малолітня чи неповнолітня особа може здійснювати самозахист стосовно своїх батьків, опікунів чи піклувальників, якщо вони порушують її права. Один з раніше невідомих способів захисту прав дитини – це закріплена в ст. 56 СК України можливість самостійно захищати свої права у разі порушення їх батьками або особами, що їх замінюють. У цих випадках дитина може звернутися до органу опіки і піклування, а після досягнення 14 років – у суд [12]. Проте на даний час чинне цивільно-процесуальне законодавство не визначає положення неповнолітнього учасника цивільного процесу, що втратив батьківське піклування. Саме тому в сучасних умовах особливо важливим є законодавче закріплення та розроблення чіткого механізму здійснення самозахисту цивільних прав та інтересів неповнолітніх та малолітніх осіб.

З метою ефективного здійснення захисту окремих цивільних прав та інтересів неповнолітніх та малолітніх осіб чинне законодавство передбачає окремі норми, які регулюють правовідносини у сфері захисту цих прав. Це стосується особливостей захисту особистих немайнових та майнових прав, зокрема захисту майнових прав при спадкуванні, житлових прав, прав інтелектуальної власності та ін.

Висновки. Питання захисту цивільних прав та інтересів неповнолітніх та малолітніх осіб в Україні регулюється великою кількістю нормативно-правових актів як національного, так і міжнародного рівня. Дослідивши чинне цивільне законодавство України та проаналізувавши спеціальну літературу з даної тематики, ми дійшли висновку, що право на захист може здійснюватися як за допомогою безпосередніх дій неповнолітньої чи малолітньої особи (їх законних представників), так і за допомогою владних дій компетентних державних чи недержавних правозахисних органів. Таким чином, на теперішній час сформувалися дві форми захисту цивільних прав: юрисдикційна та неюрисдикційна.

Юрисдикційна форма захисту цивільних прав та інтересів – це діяльність суду, уповноважених державних органів, органів місцевого самоврядування та нотаріусів, спрямована на захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав та інтересів.

Неюрисдикційна форма захисту забезпечується наявністю в особи права на самозахист своїх законних прав та інтересів.

Отже, ми погоджуємося із думкою більшості вчених-цивілістів про те, що існуючі форми і способи захисту цивільних прав та інтересів неповнолітніх та малолітніх осіб потребують удосконалення відповідно до вимог сучасного правового суспільства, запозичення і впровадження кращого світового досвіду, поєднаного із особливостями національної правосвідомості.

Список використаних джерел:

1. Галантич М.К. Житлове право України: навч. посібник [Текст] / М.К. Галантич. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – Ст. 528.
2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави, 4-те видання: підручник [текст] / О.Ф. Скакун. – К.: Алерга, 2016. – Ст. 524.
3. Новий тлумачний словник української мови: В 4-х т. [Текст] / Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – К., 2015. – Т. 2. – Ст. 507.
4. Право на захист цивільних прав та інтересів: автореф. дис. канд. юрид. наук [текст] / Т.М. Підлубна; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2009. – Ст. 20.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // *Голос України* 2003. – № 45.
6. Гражданское право. В 4 томах. – Том 1. – Общая часть [текст] / Под. ред. Е.А. Суханова. – М., 2007. – Ст. 720.
7. Цивільне право України. Академічний курс : підручник. У 2 т. [текст] / за заг. ред. Я.М. Шевченко. – К. : Ін юре, 2003. – Ст. 21.
8. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: погляд у майбутнє [текст] / З.В. Ромовська // *Право України*. – 2001. – № 2. – Ст. 63–69.
9. Свердлык Г.А. Способы самозащиты гражданских прав и их классификация [Текст] / Г.А. Свердлык, Свердлык Г.А. Способы самозащиты // *Хозяйство и право*. – 1999. – № 1. – С. 35–44.
10. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Текст] // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
11. Антонюк О.І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист: дис. канд. юрид. наук [текст] / О.І. Антонюк. – Харків, 2004. – Ст. 212.
12. Сімейний кодекс України // *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 7. – Ст. 70.

УСТИМЕНКО О. А.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
(Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна)

УДК 347.215

ОБОРОТОЗДАТНІСТЬ ТВАРИН ЯК ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

У статті проаналізована оборотоздатність тварин як об'єктів цивільних прав, визначено основні ступені такої оборотоздатності. Запропоновано внести доповнення у чинне законодавство і визнати об'єктами цивільних прав, обмеженими в обороті, екзотичних тварин.

Ключові слова: оборотоздатність, тварина, об'єкт цивільних прав, ступені оборотоздатності.

В статье проанализирована оборотоспособность животных как объектов гражданских прав, определены основные степени такой оборотоспособности. Предложено внести дополнения в действующее законодательство и признать объектами гражданских прав, ограниченными в обороте, экзотических животных.

Ключевые слова: оборотоспособность, животное, объект гражданских прав, степени оборотоспособности.

This article analyzes transferable animals as objects of civil rights, main rate this transferable. A make additions to existing legislation and recognize objects of civil rights, limited in circulation, exotic animals.

Key words: transferable, animal, object of civil rights, degrees transferable.

